

Nr 41.

Av herr **Pettersson** i Hällbacken, om upphävande av 33 § tredje stycket i väglagen.

Med den ökade motortrafiken efter vägarna ha stora anspråk ställts på vägnarnas beskaffenhet. För att bygga och underhålla tidsenliga vägar till rimliga kostnader fordras tillgång till vägmateriel och väglagningsämnen till inte för höga priser. I äldre tid ansågs vägväsendet så betydelsefullt, att väglagningsämnen fingo fritt tagas för vägändamål. 1734 års lag stadgade härutinnan:

Beträffande rätten att å annans mark för väghållningsändamål hämta sand stadgades i 25 kap. 12 § byggningsbalken, att till landsväg finge sand tagas, där sådan närmast finnes. Någon skyldighet till jordägaren utgiva ersättning för tagandet av ifrågavarande väglagningsämne fanns vid ifrågavarande tidpunkt icke föreskriven.

Den i 1734 års lag stadgade ovillkorliga rättigheten för väghållare till sandtäkt å annans mark blev sedermera i vissa avseenden inskränkt.

De bestämmelser, som gällde då vägkommittén den 14 december 1880 avgav sitt förslag till väglag, voro ifråga om hämtande av väglagningsämnen å annan mark än kronans allmänningar i huvudsak följande. Sand och grus för väglagning skulle företrädesvis tagas å skog och utmark och finge dessa väglagningsämnen därifrån hämtas utan ersättning. Dessa bestämmelser gällde emellertid icke sten. Om sand eller grus icke å skog eller utmark finnes att på lämpligt avstånd tillgå, finge de jämväl tagas å inägor, åkergården, ångar och hagar, men, om verklig skada därigenom tillfogades jordägaren, endast mot skälig ersättning åt honom. Allmän domstol skulle avgöra dithörande frågor.

I vägkommitténs förslag till väglag upptogs i 40 § en bestämmelse av följande lydelse:

»Vill någon till vägs underhåll taga sand, grus eller sten å annans ägor, och kan överenskommelse med jordägaren icke träffas, äger häradsrätten, då väghållningsskyldig därom väcker talan, efter föregången undersökning bestämma, *huruvida* och *varest* nämnda väglagningsämnen tjänligast och till minsta skada för jordägaren må, emot utsatt skälig ersättning, få avhämtas.»

Därmed hade vägkommittén föreslagit viss skälig ersättning, som i tvistiga fall skulle bestämmas av häradsrätten.

I till riksdagarna 1887 och 1889 i ämnet avlätna propositioner intog Kungl. Maj:t en från kommittén avvikande ståndpunkt. Enligt Kungl.

Maj:ts förslag skulle, i brist på överenskommelse, domstolen bestämma, *varest* väglagningsämnen finge avhämtas. Däremot tillades domstolen icke någon befogenhet att pröva, *huruvida* dylika ämnen finge tagas eller ej. Hämtandet å annans mark av väglagningsämnen skulle följaktligen i överensstämmelse med stadgandena i 1734 års lag anses utgöra en de väghållningsskyldigas ovillkorliga rättighet.

Vid 1891 års riksdag, då väglagstiftningen ånyo upptogs till behandling, erhöll 33 § i väglagen följande lydelse:

»Å kronans allmänning må sand, grus eller sten till vägs underhåll utan ersättning tagas efter vederbörande skogstjänstemans anvisning.

Vill någon å annan mark taga sand, grus eller sten till vägs underhåll, och kan överenskommelse med jordägaren icke träffas, äger häradsrätten, då väghållningsskyldig därom instämmer talan, bestämma *varest* nämnda väglagningsämnen tjänligast och till minsta skada för jordägaren må avhämtas samt till vilket belopp ersättning därför skall utgivas.»

Under förarbetena med den revision av 1891 års lag angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, som fick sitt uttryck genom lagen den 20 juni 1905, ifrågasattes beträffande 33 §, *huruvida* icke den där stadgade procedur med anlitan av häradsrätt för frågans avgörande i brist på överenskommelse skulle kunna, såsom långsam och jämförelsevis dyrbar samt även eljest mindre lämplig befunnen, utbytas mot ett enklare och mera summariskt förfarande, exempelvis så, att frågans prövning överlättes åt gode män.

Resultatet efter behandlingen i kamrarna av ärendet blev, att 1905 års riksdag bibehöll ordalydelsen i 33 § sista stycket.

I vägkommissionens betänkande den 15 december 1916 anfördes bland annat:

»Vid övervägande av frågan om åtgärder för en förbättrad väghållning framställer sig jämväl den viktiga frågan om de anordningar, som böra vidtagas för att bereda vederbörande vägbyggare och väghållare tillgång till erforderlig mängd för ändamålet lämpliga byggnads- och underhållningsmaterialier av sand, grus och sten.

Väglagens bestämmelser avse att tillförsäkra väghållningsskyldig eller vederbörande vägstyrelse rätt att för vägs *underhåll* avhämta sand, grus och sten å annans mark. Några bestämmelser om rätt att för *byggande av väg* förfoga över de för ändamålet nödiga, annan tillhöriga byggnadsämnen av dylikt slag förekomma däremot icke i väglagen. Ej heller finnes i väglagen stadgad någon rätt för väghållare att tvångsvis förvärva *äganderätten* till själva fyndigheten eller den mark, varå densamma befinnes. För förvärv av sådan äganderätt lär emellertid, åtminstone för det fall att förvärvet avser vägbyggnadsändamål, vanligt expropriationsförfarande kunna anlitas. I detta samband torde jämväl böra påpekas, att hittills gällande stadganden rörande expropriation icke annat än i speciellt angivna undantagsfall medgiva expropriation av nyttjande-

rätt till fast egendom. Då nu, på sätt ovan framhållits, väglagens ifrågavarande bestämmelser icke hänföra sig till vägs *byggande*, lärer följaktligen, därest någon önskar att för byggnadsändamål å annans mark tillgodogöra sig materialier av berörda slag, annan utväg i brist på överenskommelse icke stå honom till buds än att i den ordning gällande expropriationsförordning stadgar förvärva *äganderätten* till den mark, som kan vara i fråga. Någon möjlighet att för vägs byggande tvångsvis förskaffa sig allenast nyttjanderätt till ifrågavarande fyndigheter torde således enligt gällande rätt icke föreligga.

Vidkommande därefter frågan om de lämpligaste anordningarna för tryggande av vederbörandes rätt att för arbeten avseende *underhåll av väg* tillgodogöra sig å annans mark befintliga materialier av sand, grus och sten står jämväl denna fråga i nära samband med expropriationslagstiftningens revision. I förslaget till lag om expropriation upptages bland de i 1 § uppräknade ändamål, för vilka expropriation må medgivas, jämväl »ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose». Om nu i enlighet med kommissionens förslag i väglagen upptages stadgande, att vägunderhållet skall ankomma på landstings- och primärkommunerna, skall följaktligen expropriationsrätt kunna erhållas jämväl för tillgodoseende av bemälda kommuners behov av grus eller dylikt för vägunderhållets räkning. Genom den utvidgning av expropriationsinstitutet, som med den ifrågasatta nya lagen åsyftas, skall denna expropriationsrätt kunna omfatta ej blott förvärv av äganderätt till själva marken utan jämväl avse endast och allenast rätt till väglagningsämnenas avhämtning.

Med anledning av de bestämmelser, vilka sålunda influtit i förslaget till ny expropriationslag, har kommissionen i vad angår hämtning för underhållsändamål av väglagningsämnen å annan mark än kronans ansett mest praktiskt, att alla bestämmelser härom utsöndras ur väglagen och frågan i stället regleras uteslutande genom den ifrågasatta nya expropriationslagstiftningen. Kommissionen har så mycket hellre ansett sig böra förorda en dylik anordning, som anmärkningar emot den i 33 § väglagen föreskrivna procedur för bestämmande av dels stället för väglagningsämnenas avhämtning och dels ersättningen för densamma med fog torde kunna göras och även vid flera tillfällen framställt. Härtill kommer det önskvärda i att alla till expropriationsinstitutet hörande frågor så långt som möjligt ordnas genom en enda lag. Häremot torde måhända komma att anmärkas, att den nu ifrågasatta anordningen skulle för vederbörande medföra större omgång och ökade kostnader än den nuvarande. Även om så verkligen skulle bliva fallet, torde de befara olägenheterna icke bliva av mera avskräckande art.

Vägkommissionens förslag om ifrågavarande bestämmelsers utsöndrande ur väglagen och överförande till expropriationslagen blev emel-

lertid icke förverkligat vid antagande av nu gällande expropriationslagstiftning.

Bestämmelsen i 33 § väglagen kvarstår alltså i sin ovan nämnda lydelse.

Under den tid väghållningsbesväret till övervägande del var naturunderhåll, var det mycket vanligt, att väghållarna, särskilt de större, hade egna grustag, varifrån väglagningsämnen togs till vägunderhållet. Anspråken på vägarnas underhåll voro ej heller den tiden så stora som nu. Med väghållningsdistriktens övertagande av vägunderhållet följde inte endast skyldigheten att avhjälpa bristfälligheterna av tidigare försummat vägunderhåll utan även att förbättra vägarna, så att de motsvarade tidens krävande fordringar. Vägunderhållet blev i många fall särskilt dyrbart i distrikt, där grus- och pinnmotag kvarstannade i de förra naturväghållarnas ägo. I de flesta fall torde vägstyrelserna ha lyckats att träffa uppgörelse med ägare av grustäkt till avstående av grus mot skäligt vederlag, men i många fall ha ägarna av väglagningsämnen tydligen i känslan av sin makt betingat sig oskäligen höga priser för väglagningsämnena. Följden har blivit, att i en mångfald distrikt vägunderhållet av denna anledning blivit dåligt och förhållandevis dyrt.

Flera vägstyrelser ordförande, som jag tillsport, om de icke ansett att 33 § i väglagen kunde vara tillämplig mot tredskande grusägare, ha samstämmigt förklarat att så ej vore fallet. En av de tillfrågade omnämnde, att i ett annat distrikt, där man gått in för rättning av vägen, hade vägstämman beslutit expropriation av vägmarken endast av den orsaken, att man samtidigt bleve i tillfälle att tillämpa expropriationsförfarandet mot tredskande ägare av grustag och på så sätt komma förbi bestämmelserna i väglagens 33 §.

Huru sistnämnda paragraf kan hindra expropriation framgår bäst av ett expropriationsärende, som dragits under Kungl. Maj:ts prövning.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 12 februari 1924 anhöll Svartlösa härads vägstyrelse om rätt till expropriation av ett ungefär 10,000 kvadratmeter stort område av lägenheten Malmbrogård nr 1 i Grödinge socken, Stockholms län.

I yttrande över ansökningen bestredo fastighetens ägare bifall till densamma på vissa angivna skäl.

Yttranden inhämtades jämväl från länsstyrelsen i Stockholms län, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt justitiekanslersämbetet.

Länsstyrelsen anförde i ärendet följande.

I Svartlösa härads väghållningsdistrikt vore från och med den 1 januari 1924 samtliga allmänna vägar övertagna till underhåll medelst vägkassan. Ansökningen avsåg att tillgodose behov av väglagningsämne, som vägstyrelsen hade att fylla för fullgörande av den vägstyrelsen sålunda påvilande väghållningsskyldighet. Enligt 1 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation kunde visserligen fastighet tagas i anspråk

genom expropriation för anläggning av allmän väg, men där nämndes icke något, som häntydde på, att förhållandet skulle vara detsamma, då det gällde anskaffande av väglagningsämne. Detta torde hava sin förklaring däri, att hämtande av väglagningsämne från en fastighet endast innebure utnyttjande av en å fastigheten befintlig naturprodukt, vilket kunde ske utan att äganderätten till fastigheten rubbades. Däremot lämnades i 33 § lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet anvisning rörande tillvägagångssättet för det fall, att väghållare önskade å annans mark taga väglagningsämne och överenskommelse icke kunde träffas med jordägaren. I sådant fall hade väghållaren att instämma sin talan till häradsrätten i orten; och hade häradsrätten att bestämma varest väglagningsämnen tjänligast och till minsta skada för jordägaren finge avhämtas samt till vilket belopp ersättning därför skulle utgivas. Länsstyrelsen ansåge följaktligen att expropriation för det i ansökningen avsedda ändamål icke kunde beviljas och att ansökningen icke borde i vidare mån till prövning upptagas. Skulle emellertid ansökningen upptagas till saklig prövning, ville länsstyrelsen, under hänvisning till bland annat vad jordägarna anfört och åberopat, hemställa att ansökningen icke måtte bifallas.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hemställde, under hänvisning till vad länsstyrelsen erinrat med avseende på sättet för talans förande i här ifrågavarande angelägenhet, att ärendet icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Justitiekanslersämbetet avgav följande utlåtande:

»Redan under förra hälften av 1800-talet hade lagstiftningen kommit att intaga den ståndpunkten, att, medan fråga om upplåtelse av mark till väg avgjordes i administrativ ordning, så tillhörde det domstol att avgöra fråga, huru behovet av väglagningsämnen skulle lämpligast tillgodoses. Angående grunden till detta olika behandlingssätt torde vara svårt att numera yttra sig; men uteslutet är icke att den åtminstone delvis är att söka däri, att frågan om väglagningsämnen ofta kan invalvera en tvist mellan olika jordägare inbördes.

Den uppdragna olikheten bibehölls även i fortsättningen. 1866 års expropriationsförordning gjorde i detta stycke ingen ändring; ej heller 1891 års väglag. I det betänkande, som ligger till grund för sist nämnda lag och dess § 33, utsades tvärtom tydligt, att frågor om tillgodoseende av behovet av väglagningsämnen skulle alltfört tillhöra domstols avgörande.

Det återstår då att pröva, huruvida den hävdvunna ordningen blivit ändrad genom nya expropriationslagen av år 1917.

Härvid faller genast i ögonen, att medan 1845 och 1866 års expropriationsförordning medgävo expropriation av jord för att *begagnas till allmän väg*, så medger 1917 års lag i 1 § 2) expropriation *för allmän väg*, varjämte såväl i 1 § 4) och 1 § 6) som 2 § äro så allmänt hållna, att de väl i och för sig synas medgiva expropriation för erhållande av väglag-

ningsämnen. Ja, den kommitté, vars förslag legat till grund för 1917 års lag, angav uttryckligen, att kommittén såsom möjligt objekt för expropriation tänkte sig alla de rättigheter, som omförmälas i 1 kap. 7 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom; och bland dessa återfinnes rättighet att taga grus m. m.

Å andra sidan har dock varken år 1917 eller sedermera ändrats den i 33 § väglagen uttryckligen fastställda bestämmelsen, att domstol skall pröva frågor om tillgodoseende av behov av väglagningsämnen. Och vid sådant förhållande synes icke vara riktigt att frångå denna ordning blott därför, att 1917 års lag medger en ganska vidsträckt tolkning i fråga om de ändamål, för vilka expropriation får av Eders Kungl. Maj:t medgivas.

Skulle emellertid någon tvekan härvidlag återstå, tillåter sig justitiekanslersämbetet framhålla att 1917 års lag icke medger expropriation för något som helst ändamål, med mindre denna väg prövas *nödig* för ändamålets vinnande (se § 1). Och expropriation kan väl näppeligen anses nödig, där annan gällande lag medger ändamålets vinnande på en helt annan väg.

Ätminstone icke förr än sist nämnda väg visats vara icke framkomlig. Men icke ens något påstående därom föreligger i remitterade ärendet.

Justitiekanslersämbetet anser därför remitterade framställningen böra lämnas utan bifall.»

Kungl. Maj:t meddelade den 7 november 1924 följande beslut i ärendet: »Med hänsyn till stadgandet i 33 § i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, sådant detsamma lydde enligt lagen den 20 juni 1905, funne Kungl. Maj:t ansökningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.»

Man torde utan att göra sig skyldig till överdrift våga påstå, att den del i 33 § väglagen, som börjar med orden »vill någon» och slutar med »skall utgivas», är föråldrad och otjänlig för sitt ändamål.

Nu gällande expropriationslag täcker också, vad bestämmelserna i denna paragraf avsett att fylla.

Under åberopande av vad sålunda anförts, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen måtte besluta, att ovan angivna tredje stycket i väglagens 33 § måtte utgå.

Stockholm den 10 januari 1930.

Gust. Pettersson
i Hällbacken.